

De Grave

op basis van de nota Werken aan zekerheid in de Pensioen- en spaarfondsenwet zullen worden aangebracht. Mevrouw Ter Veld heeft dat ook niet bestreden, maar het is van groot belang dat niet langs deze lijn, dus via een semi-achterdeurtje, de bedoeling van het wetsvoorstel wordt ontgaan. Dit laatste levert een belangrijk kerncriterium op in de beoordeling van deze vraagstukken. Als ik mevrouw Ter Veld goed heb beluisterd, kan wat nu is geregeld er allemaal wel mee door, maar zij zei het kabinet daar toch goed op te letten. Er zijn een hoop dingen aan de hand in pensioenland en er moet rekening worden gehouden met dat juiste evenwicht: enerzijds geen zijdeur om de doelstellingen te ontwijken en anderzijds moeten deze producten, die meer en meer van belang zijn in de markt, goed tot uitdrukking worden gebracht. Dat heeft mij zeer gestimuleerd om u toe te zeggen dat ik bij de verdere uitwerking en invulling van pensioenmaatregelen, waarbij ik ongetwijfeld mevrouw Ter Veld in de komende tijd zal tegenkomen, ook dit element nadrukkelijk zal betrekken. In die zin heb ik er geen problemen mee om de vraag van mevrouw Ter Veld positief te beantwoorden.

De **voorzitter**: Ik dank de staatssecretaris voor zijn antwoord. Ik schors nu de beraadslaging tot na de afhandeling van het wetsvoorstel houdende wijziging van bepalingen van verschillende wetten in verband met de erkenning van de vrijheid van levensovertuiging als grondrecht.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van bepalingen van verschillende wetten in verband met de erkenning van de vrijheid van levensovertuiging als grondrecht (24614).**

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter! Ik ben zowel de Kamer als de regering erkentelijk voor de mogelijkheid die is geschapen om bij de afhandeling

van dit wetsvoorstel toch nog een korte gedachtewisseling te hebben. Gezien het karakter van het wetsvoorstel – een louter technische aanpassing, aldus de memorie van toelichting – kan ik mij voorstellen dat er geen brede behoefte bestaat om bij de openbare afdoening het woord te voeren. Het kan de minister en mij moeilijk worden verweten dat dit late uur is gekozen voor de behandeling. Mogelijk is het een welkome afwisseling te midden van de overige onderwerpen van deze agenda. Noem het wat mij betreft maar de vulling van de pauze.

Omdat de materie van het wetsvoorstel, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, op de politieke waardeschaal van mijn fractie een hoge plaats inneemt, waardeer ik het zeer bij deze gelegenheid nog enige opmerkingen te mogen maken. Allereerst een enkele opmerking over het wetsvoorstel als zodanig. In dit voorstel krijgt de terminologie een grote nadruk (zie ook de memorie van toelichting). Terecht, want het luistert hier nauw vanwege de juridische en maatschappelijke consequenties van het gebruik van bepaalde termen. Uit de stukken blijkt helaas wederom van een verwarring van begrippen, die in een eerder stadium is opgetreden bij de uitleg van artikel 2, Boek 2, BW. Het ging toen om de vraag of voortaan onder het begrip "kerkgenootschap" ook andere dan de in Nederland van oudsher als zodanig erkende richtingen begrepen mochten c.q. moesten worden, zoals de mohammedanen.

Dit werd onder anderen verdedigd door Van der Grinten in zijn handboek *Vertegenwoordiging en rechtspersoon*, 7de druk, nr. 205. Mijns inziens ware het het zuiverst geweest om alle andere godsdienstige en levensbeschouwelijke richtingen te rangschikken onder de in artikel 18, Boek 2, oud BW uitdrukkelijk naast de kerkgenootschappen gestelde "andere genootschappen op geestelijke grondslag". Dit was ook nu weer de strekking van de amendementen-Koekkoek in de Tweede Kamer, maar het was te voorzien dat die geen succes zou hebben, omdat het wetsvoorstel niet meer wenste te bereiken dan aanpassing van een aantal wetten aan de terminologie van artikel 6 van de Grondwet, waarin op zichzelf terecht niet over

"kerkgenootschappen" wordt gesproken, maar over godsdienst.

Het woord "kerkgenootschap" komt in de Grondwet niet meer voor. Nu het in artikel 2, Boek 2, BW is gehandhaafd maar niet meer de "andere genootschappen op geestelijke grondslag" naast zich vindt, lijkt in de wet bevestigd te zijn de leer dat alle "kerken", ook de niet-inheems traditionele, daaronder vallen. Waarom bedoelde "genootschappen op geestelijke grondslag" in de Monumentenwet bewaard moeten blijven, heeft de minister mij in de nota naar aanleiding van het verslag niet duidelijk kunnen maken. De stelling dat behalve de kerkgenootschappen ook andere genootschappen op geestelijke grondslag een kerkelijk monument in eigendom moeten kunnen hebben en dat daarvoor dan een basis in de Monumentenwet moet zijn gegeven, gaat mijn begrip te boven.

Het enige wat mij deugd doet, is dat in de stukken tot tweemaal toe staat dat artikel 2, Boek 2, BW wortelt in de scheiding van kerk en Staat. Ik verwijs naar de nota naar aanleiding van het verslag aan de Tweede Kamer pagina 4 en de nota naar aanleiding van het verslag aan de Eerste Kamer pagina 2. Daarnaast lijkt het oude standpunt dat kerkgenootschappen categorieën zijn van het burgerlijk recht, eindelijk overwonnen. Zoals gezegd, dat doet mij deugd.

Taalkundig is er raar geschipperd, omdat men het woord "levens-overtuigelijk" heeft willen vermijden. Men kan zich afvragen waarom men dat gewild heeft. Hugo de Groot deinsde ook niet voor neologismen terug.

Uiteraard besef ik dat thans artikel 6 van de Grondwet niet ter discussie staat. Impliciet gaf ik daarvan in het voorgaande blijk. Bovendien gaat het in het voorliggende wetsvoorstel uitsluitend om het grondrecht van de vrijheid van levensovertuiging en niet over de vrijheid van godsdienst. Van 1983 dateert de gelijkstelling van het belijden van een godsdienst en van een levensovertuiging. In de verhouding tot de overheid wordt daartussen geen verschil gemaakt. Er is natuurlijk wel een inhoudelijk verschil. Dat gegeven deed J.W. Schneider in 1982 in de Koekkoekbundel opmerken: "De begrippen godsdienst en levensovertuiging kunnen diametraal tegenovergestelde opvattingen inhouden."

Holdijk

En Kortmann merkte in een bijdrage in de Thijmbundel, getiteld "Godsdienstvrijheid", eveneens in 1982 over deze gelijkstelling van godsdienst en levensovertuiging op: "In wetgeving en rechtspraak zullen zich echter nog heel wat vragen kunnen voordoen. Deze zullen vooral betrekking hebben op de interpretatie en afbakening van het begrip levensovertuiging."

Waar het mij thans om gaat, is dat de overheid vanuit het principe van scheiding van kerk en Staat een nogal afstandelijke houding pleegt aan te nemen zowel tegenover godsdienstige als levensbeschouwelijke tradities. De al dan niet officiële ideologie concludeert ten aanzien van godsdienst en levensbeschouwing al snel en mijns inziens soms te gemakkelijk tot een scheiding tussen privé-leven en publiek domein, zulks vanuit de gepretendeerde neutraliteit van de Staat. Men vat neutraliteit – aangenomen dat die zou bestaan – van de overheid dan niet slechts op als "gelijke behandeling" van godsdienstige en levensbeschouwelijke groeperingen, maar als het zich niet inlaten met godsdienst en levensbeschouwing. Dat standpunt valt feitelijk niet vol te houden, in zoverre de overheid regelmatig beslissingen moet nemen voor welke specifieke godsdienstige regels men ruimte wenst te laten en voor welke niet. Men ontkomt er bovendien niet aan dat de belangen van de diverse godsdienstige en levensbeschouwelijke groeperingen tegen elkaar moeten worden afgewogen en men zal zich daarover dus een oordeel moeten vormen.

Maar buiten dat, het maatschappelijk belang van godsdienstige en levensbeschouwelijke tradities voor het openbare leven is mijns inziens zonneklaar. Er moet immers een gemeenschappelijke basis voor wetgeving en beleid gevonden worden in een democratie. Ik verwijs naar het debat over de moraal. De overheid kan fundamentele vragen terzake niet blijven ontlopen door in een procedure-ethiek te vluchten. Het valt te vrezen dat, als men zich terugtrekt op wat mensen (nu nog) gemeen hebben, men op den duur terechtkomt bij een samenleving waar mensen weinig meer gemeen hebben. Morele regels hebben naar de mening van mijn fractie een bezielend verband nodig, zeker in moeilijke tijden, als het erom gaat spannen wiens belangen voorrang

zullen krijgen eventueel ten koste van anderen. Morele regels moeten verankerd zijn in beleefde, ervaren waarheid.

Gegeven de grote en naar mijn besef groter wordende verscheidenheid in normen en waarden onder de verschillende godsdienstige en levensbeschouwelijke tradities – pluralisme genoemd – is het dringend noodzakelijk dat een welwillende maar tevens kritische dialoog tussen die tradities plaatsvindt. Die tradities werken soms helaas ook zelf mee aan de privatisering van hun geloof en inzichten. Indien er geen aandacht is voor de onlosmakelijk met godsdienstige en levensbeschouwelijke basisinzichten verbonden visies op mens en samenleving, ook van minderheidsgroepen, dan loopt men het gevaar dat deze zich isoleren en van de samenleving als geheel vervreemden. Waar dat toe kan leiden, zien wij buiten onze landsgrenzen.

De overheid heeft mijns inziens alle belang bij dit te voeren debat. Voelt zij ook een verantwoordelijkheid in dezen? Hoe zij die verantwoordelijkheid vorm zal geven, is een vraag die serieuze overdenking verdient. Ik vestigde daar ook bij de algemene beschouwingen al de aandacht op. In een plurale cultuur als de onze moeten wij er niet aan denken dat de overheid gaat beslissen welke godsdienstige of levensbeschouwelijke traditie de enige ware is. Maar wel zou de overheid respect voor godsdienst en levensbeschouwing kunnen opbrengen en dat kunnen stimuleren. Ik hoop dat ook dit vrij technische stukje wetgeving daaraan dienstbaar zal zijn.

□

Minister Dijkstal: Voorzitter! Ik waardeer het zeer dat de heer Holdijk op deze manier met het wetsvoorstel om heeft willen gaan en daar aandacht aan heeft willen besteden. Aan mijn beantwoording zal straks te merken zijn dat misschien de vraag gesteld zou kunnen worden of dit nou helemaal nodig was. Ja, misschien wel. Zeker op het laatste deel van het betoog van de heer Holdijk wil ik zeer expliciet reageren. Ik zal voor de eerste opmerkingen voor een gedeelte terug moeten vallen op datgene wat ik al eerder in stukken heb geschreven en aan de

overkant heb gezegd, maar dat kan natuurlijk geen kwaad.

Ik zal eerst ingaan op het punt van de terminologie. Daar is natuurlijk uitgebreid over gesproken. Bij de behandeling in de Tweede Kamer heb ik al laten weten dat er bij het redigeren van het onderhavige voorstel rekening mee is gehouden dat er voor het begrip "levensovertuiging" geen bijvoeglijk naamwoord bestaat. In sommige gevallen is niettemin gekozen voor het gebruik van een bijvoeglijk naamwoord, omdat andere zinsconstructies uit taalkundig oogpunt minder vrij zouden zijn. Dat daarbij is gekozen voor het bijvoeglijk naamwoord "levensbeschouwelijk" lag voor de hand omdat, zoals ook in de nota naar aanleiding van het verslag van de Tweede Kamer naar voren is gekomen, de grondwetgever de begrippen "levensovertuiging" en "levensbeschouwing" reeds eerder als synoniem heeft gezien. Bij de behandeling in de Tweede Kamer is een amendement ingediend door de heer Koekkoek om te komen tot een redactionele aanpassing op dit punt. Dat amendement is verworpen en daarmee heeft de Tweede Kamer er blijk van gegeven dat zij het standpunt uiteindelijk heeft kunnen en willen steunen.

Voorzitter! Ik kom op de inderdaad niet gemakkelijke discussie over de genootschappen op geestelijke grondslag en alles wat daarover in de stukken is gewisseld. Het voorstel tot wijziging van de Monumentenwet heeft de discussie teweeggebracht over het toekennen van rechtspersoonlijkheid aan genootschappen op geestelijke grondslag. De heer Holdijk zegt dat hij het niet helemaal meer kan volgen en dat kan ik begrijpen. Er is weliswaar in de stukken uitgebreid op ingegaan, het laatst in de nota naar aanleiding van het verslag. De strekking is dat artikel 2 van het Burgerlijk Wetboek als gevolg van de scheiding van kerk en Staat de rechtspersoonlijkheid van kerkgenootschappen en hun zelfstandige onderdelen als bestaand recht erkent, terwijl genootschappen op geestelijke grondslag eerst rechtspersoonlijkheid kunnen verkrijgen nadat zij aan het door het BW gestelde vereiste voldoen. Met dit wetsvoorstel is dus niets veranderd, noch aan de inhoud, noch aan de strekking van de bepaling van het Burgerlijk Wetboek. Is een genootschap op geestelijke

Dijkstal

grondslag van mening dat hem de status van kerkgenootschap toekomt, dan moet het dat aan de rechter voorleggen. Voor de regering zie ik verder nu geen aanleiding om in die situatie verandering te brengen.

De heer Holdijk is in het tweede deel van zijn betoog ingegaan op een paar zaken waarbij ik met genoeg even stil wil staan, al was het maar omdat ik het op enkele punten zeer met hem eens ben. Hij stelde bijvoorbeeld dat het maatschappelijke belang van godsdienstige en levensbeschouwelijke tradities voor het openbaar leven zonneklaar is. Daar twijfel ik in geen enkel opzicht aan, al was het alleen maar omdat er zo veel mensen zijn die dat vinden. En ook dat dit nodig is om tot een gemeenschappelijke basis voor wetgeving en beleid te komen, lijkt mij evident, zeker in de democratie waarin wij leven. Ik ben het op dat punt dus met hem eens.

Ik ben het er ook mee eens dat het, gegeven de grote en naar het besef van de heer Holdijk groter wordende verscheidenheid in normen en waarden onder de verschillende godsdienstige en levensbeschouwelijke tradities – dat noemen wij de pluriformiteit – dringend noodzakelijk is dat er een welwillende, maar ook kritische dialoog tussen die tradities plaatsvindt. Ook daar heb ik geen enkel bezwaar tegen, integendeel. De heer Holdijk waarschuwt er zelfs voor dat men het gevaar loopt zich te isoleren en van de samenleving als geheel te vervreemden als die dialoog niet plaatsvindt en als er geen aandacht is voor datgene wat onlosmakelijk is verbonden met godsdienstige en levensbeschouwelijke basisinzichten en visies op mens en samenleving, ook op die van minderheidsgroepen. Dat is zeker waar in de samenleving waar wij vandaag al in leven en in de samenleving zoals die er naar mijn overtuiging morgen zal uitzien.

En als hij dan zegt dat er dus alle belang bij is om dit debat te voeren, ben ik dat ook met hem eens. Er is misschien in die zin een accentverschil dat ik met wat meer nadruk zeg: in eerste instantie vooral in de samenleving zelf. Maar de overheid heeft ook een verantwoordelijkheid in dezen. Dat voel ik zelf ook zo.

Ik heb dat ook gezegd in reactie op de rondetafelconferenties, waar de begrippen "cultuur" en "godsdienst" veelvuldig aan de orde werden gesteld door de deelnemers. Ik vind

dat hij gelijk heeft, als hij zegt dat wij moeten oppassen dat het strikte hanteren van de scheiding van kerk en Staat niet leidt tot een soort totaal niet meedoen in een zeer relevant maatschappelijk debat. Natuurlijk zal de overheid, misschien met gepaste terughoudendheid, aan dat debat moeten deelnemen. Zij zal daar zeker moeten luisteren. Uiteindelijk zal zij zich de vraag moeten stellen wat de consequentie daarvan is in de multiculturele samenleving, zoals zij er vandaag uitziet, voor wet- en regelgeving en voor beleid.

Ik heb er geen enkele moeite mee om hem daarin gelijk te geven. Het toeval wil dat ik aanstaande maandag in de Tweede Kamer een groot debat heb over het integratiebeleid voor minderheden. Ik ben er zeker van dat het bij alle partijen in de Tweede Kamer onder andere over dit thema zal gaan. Dan is het misschien wel goed dat de heer Holdijk dit vanavond heeft aangestipt, ook al is het dan het pausnummer.

□

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter! Mijn behoefte aan een tweede termijn komt in elk geval al voort uit de behoefte om de regering in de persoon van de minister te bedanken voor zijn reactie, nog afgezien ervan dat deze reactie op vele punten instemmend is geweest. Ik denk niet dat er per saldo, afgaande op zijn reactie, nog belangrijke meningsverschillen tussen ons bestaan, zeker niet zoals wij de discussie nu gevoerd hebben. Er zullen altijd verschillen van mening zijn en blijven. Dat is het probleem niet.

Het voornaamste element dat ik in het tweede deel van mijn betoog naar voren heb willen brengen, is dat wij niet vervallen in een denkhouding, waarbij geredeneerd wordt dat ieder het maar voor zichzelf moet uitzoeken. Dat lijkt mij een hoogst ongelukkige en op den duur ook, zo valt te vrezen, catastrofale houding in een samenleving. Vandaar dat ik zoveel aandacht heb gevraagd voor de betekenis van godsdienst en levensovertuiging, ook als het gaat om de overheid. Dat de overheid daarbij in tweede instantie pas aan de orde is, ben ik met de minister eens. Ik heb het in mijn bijdrage betreurd dat ik af en toe de houding bemerk dat tradities zelf hun

inzichten privatiseren, en dat zij ervan uitgaan dat die voor de publieke zaak eigenlijk niet meer van betekenis zijn. Zij vluchten als het ware in een geprivatiseerd geloof.

Dan kom ik op het wetsvoorstel zelf en de terminologie. Ik wil er niet uitvoerig over zijn, maar ik denk niet dat de minister mij duidelijk heeft kunnen maken waarom een Monumentenwet moet voorschrijven dat een genootschap op geestelijke grondslag een kerkelijk monument kan hebben. Dat blijft voor mij een wat gewrongen constructie. Ik zeg niet dat ik iets beters weet, maar daar komt het toch op neer, zoals de tekst nu luidt. Ik vind dat toch een wat innerlijk tegenstrijdige formulering.

Naar aanleiding van het verslag aan deze Kamer dreigt er overigens opnieuw verwarring te ontstaan. De eerste zin van de eerste volle alinea op blz. 2 van de nota naar aanleiding van het verslag luidt als volgt: "In artikel 2 van het Burgerlijk Wetboek wordt als gevolg van de scheiding van kerk en Staat de rechtspersoonlijkheid van kerkelijke organisaties erkend." Welnu, "kerkelijke organisaties" is een begrip dat wij in onze wetgeving nergens tegenkomen en dat bovendien in het verkeer, ook in het rechtsverkeer, een totaal andere betekenis heeft dan bijvoorbeeld kerkgenootschappen of genootschappen op geestelijke grondslag of welke andere categorieën inmiddels ook maar bekend zijn. Ik hoop dat het ministerie dat op dit punt, naast Justitie, speciale verantwoordelijkheid draagt, de terminologie zo zuiver mogelijk probeert te houden.

□

Minister **Dijkstal**: Voorzitter! Ik zal heel kort ingaan op het punt van de genootschappen op geestelijke grondslag. In artikel 16 van het wetsvoorstel, waarin de Monumentenwet wordt gewijzigd, krijgt de omschrijving van het begrip "kerkelijk monument" gestalte. Dat begrip "kerkelijk monument" wordt uitgebreid, zodat daaronder mede worden verstaan roerende monumenten, welke eigendom zijn van genootschappen op geestelijke grondslag, anders dan kerkgenootschappen. Heel kort geformuleerd komt het erop neer dat artikel 2, lid 2, BW over het hebben van rechtspersoonlijkheid gaat, terwijl het

Dijkstal

er in de Monumentenwet om gaat wie een kerkelijk monument in eigendom kan hebben. Dat moeten wij strikt uit elkaar houden, want anders wordt het inderdaad zeer verwarrend.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enige minuten geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het Voorstel van wet van het lid Van Boxtel houdende regels tot versterking van de rechtspositie van hen die een medische keuring ondergaan (Wet op de medische keuringen) (23259).

De beraadslaging wordt hervat.

□

Mevrouw **Van Leeuwen** (CDA): Mijnheer de voorzitter! Ik richt om te beginnen een woord van grote erkentelijkheid tot de initiatiefnemer voor de open wijze waarop hij in dit huis heeft getracht ons te antwoorden, goed luisterend naar de argumenten, die ook door onze fractie zijn aangedragen. Hetzelfde geldt voor het kabinet en daarom kan ik het redelijk kort houden.

De initiatiefnemer heeft nog eens de doelstellingen van het wetsvoorstel uiteengezet in reactie op mijn vraag over symboolwetgeving. Laat er geen enkel misverstand over bestaan: over de doelstellingen waren en zijn wij het in hoge mate met elkaar eens. Ik heb zelf in eerste termijn op verschillende manieren het belang aangegeven van voorzorgen die de wetgever moet inbouwen, gelet op alles wat er in deze tijd op het terrein van het medisch onderzoek kan gebeuren. Mijn fractie vindt dat de private sector zo min mogelijk met overheidsregelingen van doen moet krijgen, dus alleen als dat strikt noodzakelijk is. Afgezien daarvan doelde ik er met "symboolwerking" op dat er een maatschappelijk draagvlak voor wetgeving moet bestaan. Als dat ontbreekt, kan elke wetgeving gemakkelijk uitlopen op ontwijkingsgedrag. De initiatiefnemer heeft een dappere poging gedaan

om dat probleem weg te nemen, maar dat is niet helemaal gelukt; de tijd zal moeten uitwijzen of het probleem zich inderdaad niet voordoet.

De initiatiefnemer heeft op zich genomen om mijn opmerking te ontzenuwen over de slechte wetgeving, waar dit initiatiefwetsvoorstel mede een gevolg van is. Die discussie hebben wij vanmiddag met staatssecretaris De Grave op een uitstekende manier gevoerd over de PEMBA-wetgeving en hij heeft zich een waardig lid van "paars" getoond. Mijn opmerking was er vooral door ingegeven dat het vorige kabinet een bepaalde voorkeur voor de zelfregulering had. Het huidige kabinet nam die visie over en wilde aan de partners de ruimte laten om tot zelfregulering te komen, maar plotsklaps kwam er een "switch" en werd de koppeling met de PEMBA-wetgeving gelegd. Van de oppositie mag niet worden verwacht dat die de PEMBA-wetten voorziet van het predikaat "goede wetgeving".

Mijnheer de voorzitter! Mijn fractie heeft een aantal punten van essentiële kritiek geuit, en één daarvan was de volgende. In dit land dienen de publieke en de private sector gelijk behandeld te worden. Ik geef toe dat de initiatiefnemer meermalen heeft gezegd dat hij dit ook wenst. Hij vond dat de verantwoordelijkheid van het kabinet, en het kabinet heeft vanavond royaal verklaard dat deze wetgeving ook van toepassing op de openbare dienst verklaard moet worden. Dat zou overigens door wetswijziging moeten gebeuren en dus niet door een novelle in plaats van dit wetsvoorstel. Mag ik aannemen dat het om wijziging van de Ambtenarenwet gaat? En vallen de ZBO's daar dan ook onder, of vallen die onder de Wet op de medische keuringen, zoals die er nu ligt? In elk geval heeft het kabinet een duidelijke toezegging gedaan, ook over gelijktijdige invoering, die voor onze fractie van groot belang is.

De tweede toezegging die wij hebben gekregen, betrof de maximum inkomensgrens. Het amendement-Dankers is met de nipte meerderheid van één stem verworpen, en wij weten ook nog van wie die stem was. Dat was heel slecht en het gebeurde toen niemand er meer een touw aan kon vastknopen. Ik ben verschrikkelijk blij dat het kabinet nu zo royaal is om daarop terug te

komen door een wijziging in dit geval te bevorderen. Dat is de tweede toezegging die ik heel duidelijk heb genoteerd.

Dan kom ik op de derde toezegging en die is minstens zo belangrijk. Ik ga in op de inhoud. Daar hebben wij een flinke discussie over gevoerd, die ik maar even samenvat. Wij en ook woordvoerders van andere politieke partijen hebben gezegd dat de HIV-gedragscode, het moratorium erfelijkheidsonderzoek en het Protocol aanstellingskeuringen de eerste invulling zijn van dit wetsvoorstel. Daar is ook een royale en loyale toezegging op gekomen en daar zullen wij het kabinet dus aan houden. Daarmee heb ik niet gezegd dat, als er nieuwe medische ontwikkelingen zijn in die drie jaar – en daar ga ik van uit – dat via de weg van zelfregulering wordt ingevuld, want op het terrein van de medische wetenschap staan de ontwikkelingen niet stil. Dan wordt bekeken of een en ander aangepast kan worden en het kabinet heeft dan altijd nog de mogelijkheid om dat na drie jaar bij AMvB te doen als het toch niet in voldoende mate gelukt is.

Ik maak nog één kanttekening bij het moratorium erfelijkheidsonderzoek. Ik heb heel goed begrepen wat de minister heeft gezegd over eenzijdigheid, maar ik had uit haar brief van 19 april 1996 begrepen dat het overleg met het Breed platform verzekeren al was geweest. Ik heb ook begrepen dat het overleg zeker niet is afgebroken door het Verbond van verzekeraars. Nu begrijp ik dat men opnieuw om de tafel gaat zitten als dit wetsvoorstel is aanvaard. Dat is een goede zaak.

Voorzitter! Ik heb drie harde toezeggingen gekregen, maar mijn vraag over de individuele pensioenen, gebonden aan de arbeidsverhouding is niet meegenomen. Wij krijgen echter ook nog een wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet en ik ga er min of meer van uit dat het daar meegenomen wordt. Het probleem voor de herverzekeraars is nu natuurlijk al een stuk kleiner door de royale toezegging over de maximumgrens.

Dan kom ik toe aan artikel 14, lid 1 en 2. Ik heb daar nu al de zoveelste uitleg over gehoord. Ik geef de minister nu maar even het voordeel van de twijfel. Ten slotte wil ik nog een punt noemen dat niet in mijn